

درد و شیوه تحقیق در مسائل بین المللی

انگیزه پژوهش پیرامون مسائل بین المللی چیست؟ این پژوهش ها کدام گره کار را می کشاید؟ و پاسخگوی کدام نیازمندی جامعه امروزی است؟ اصولاً چه پژوهشی را میتوان پژوهشی واقعی دانست؟ و محققى که بکارش ارج مینهند چه شیوه و آئینی را برای تحقیق برمیگزینند؟ مقاله حاضر پاسخنامه کوتاهی باین پرسش هاست.

در جهان امروز سیاست انزوای طلبی برای هر ملتی بمنزله تبول محرومیت از زندگی در خانواده بین المللی است. کمتر ملتی ممکن است یابین محرومیت تن در دهد. ملت های شرکت کننده در این خانواده بین المللی هر اندازه باگاهی و شناخت خود از اوضاع و احوال سایر ملت ها بیافزایند بهمان میزان از شرکت در خانواده بین المللی بهره و نفع بیشتری خواهند برد.

امروزه هر دولتی حتی بدون قصد توسعه طلبی و صرفاً بخاطر تأمین رفاه و پیشرفت ملت خود باید متوجه امکانات و وسایل و فرصت هائی باشد که در سایر نقاط مختلف جهان وجود دارد. این دولت نمیتواند استفاده از این امکانات امیدوار باشد مگر اینکه اطلاعات دقیق و اطمینان بخشی از نقاط مختلف جهان که در آنجا منافع خاص دارد بدست آورد.

در گذشته که جنگ قسمت عمده روابط بین دولتها را تشکیل میداد ملتی فاتح بود که از اوضاع دشمن آگاهی کافی داشت. امروز که روابط دولتها را غالباً

رقابتهای اقتصادی و سیاسی تشکیل مدهد کماکان پیروزی از آن ملتی است که بکمک تحقیق صحیح نسبت باوضاع ملل دیگر بصیرت و آگاهی کافی دارد.

بنابراین شناخت اوضاع واحوال ملل دیگر جهان و سرزمین‌هایشان آنهم شناختی عمیق و دقیق، اسریست ضروری واجتناب‌ناپذیر.

اما در شناخت اوضاع مناطق جهان بایستی بسیار مراقب وهوشیار بود. زیرا گاهی اطلاعات غلط و پژوهش‌های سطحی و کم عمق ممکن است ملتی را دچار اشتباه کرده وتصویر کاذبی از یک منطقه جهان برای آن ملت بوجود بیاورد. وهمین تصویر کاذب است که اساس تصمیمات بعدی میشود ودر نتیجه آن تصمیمات نیز غلط از آب درسیاید ومنجر به ضایعه جبران‌ناپذیری برای آن ملت میگردد. نکته حساس ودقیق بحث مادر این مقاله نیز همین است.

تصویر کاذب از اوضاع واحوال ملت‌های دیگر که در بالا بان اشاره شد ساخته وپرداخته اخبار غیر موثق وشایعات غیر معتبر وتحقیق نشده است. علاوه براین اصولا حتی اخبار صحیح نیز برای شناخت اوضاع منطقه خاصی کافی نیست. اخبار وگزارش رویدادها بخودی خود روشنگر حقایقی که در پس این رویدادها قرار داشته ومسبب وقوع آنها گردیده‌اند نیستند. آگاهی از ریشه و علت و علت‌العلل رویدادهاست که بما امکان شناخت واقعی میدهد. بطور مثال اخباری که بدست کشور الف میرسد حکایت از این دارد که کشور ب کودتاخیز است. از این امر کشور الف برای تعیین سیاست خود در قبال کشور ب چه بهره‌ای میتواند بگیرد؟ کشور الف باید زیربنای سیاسی کشور ب را بشناسد تاخط سشی خود را نسبت به کشور ب تعیین کند. تنها اطلاع از کودتاخیز بودن کشور ب نمیتواند ملاک اخذ تصمیم کشور الف باشد. آیا تنها کودتاخیز بودن دلیل برضعف وحدت ملی وپای بند نبودن بتعهدات است؟

۱- همین تصویر کاذب از اوضاع ملل دیگر بود که اساس تصمیمات غلط هیتلر و در نتیجه شکست طرح‌های وی گردید.

خبرها هرگز ما را بمرحله یقین نمیرساند بلکه برای رسیدن بمرحله یقین باید بتحقیق بپردازیم، آنهم تحقیق بشیوه علمی ومنطقی.

توضیح مختصر فوق نمایشگر ضرورت واهمیت تحقیق پیرامون مسائل بین المللی وبویژه مسائل کشورهای است که مادر آنها منافع خاصی داریم. همانطور که اشاره شد این تحقیق وقتی پربثمر وبهره است که بشیوه علمی ومنطقی انجام شود وصحت هیچ جزئی از آن قابل شک وتردید نباشد.

شرایط وضوابط تحقیق علمی ومنطقی را نمیتوان بتفصیل در اینجا نقل کرد فقط چکیده وفشرده آن بشرح زیر بررسی میشود:

۱- استدلال

نقل نظرات شخص یا اشخاص ویا گزارش منابع خبری ویا آماری در باره موضوع تحقیق مشکلی را حل نکرده وگرهی را نمیکشاید. محقق بامقایسه نظرات وعقاید مختلف با یکدیگر ویا استفاده از اصول منطق وعقل بایستی از «عقاید» به «حقایق» واز «شک» به «یقین» برسد. اینکار را فقط با پژوهش کامل پیرامون عقاید مختلف که درباره موضوع موردنظر اظهار شده میتوان انجام داد. بنابراین در هر مبحث ومطلبی از گزارش، محقق باید متکی بدلیل لازم باشد، دلایلی که محقق پس از بررسی آراء ونظرات موافق ومخالف بان دست یافته ونسبت بصحت آن یقین دارد.

۲- استنتاج

کلیه قسمت‌های گزارش تحقیقی در واقع مصالحی هستند که در ساختمان نتیجه گزارش تحقیقی باید بکار روند. گزارش تحقیق بدون نتیجه توده خرمنی است که آنرا بدون بهره‌برداری رهاکنند. نتیجه نشان میدهد محقق پس از تحقیق خود بچه حقایق جدیدی دست یافته وچه بهره‌ای از پژوهش خود گرفته است.

۳- جامعیت

مسائل اجتماعی بهم بستگی و پیوستگی دارند و گاهی یک پدیده اجتماعی غلت وریشه پدیده اجتماعی دیگر و گاهی معلول آن میگردد. روحیه سیاسی یک ملت بتاریخ سیاسی آن ملت بستگی پیدا میکند و تاریخ سیاسی آن ملت در گذشته خود متأثر از عوامل جغرافیائی و اقلیمی است. بنابراین تحقیق پیرامون روحیه سیاسی این ملت مجرد از عوامل تاریخی و جغرافیائی ممکن نیست. بطور مثال وقتی نقش منابع نفت در اوضاع سیاسی کشوری موضوع تحقیق است تنها جنبه اقتصادی نفت مطرح نبوده بلکه عوامل متعدد دیگری مانند جمعیت کشور، مزبور، موقعیست جغرافیائی، نزدیکی بازار جهانی، منابع طبیعی، صنایع سنگین، قدرت نظامی، پیمان های آنکشور با سایر دول و بسیاری عوامل دیگر در ارزیابی نقش نفت در اقتصاد آن کشور کاملاً مؤثرند و تحقیقی که بدون توجه باین عوامل انجام گرفته باشد خالی از ارزش است. بنابراین بررسی و مطالعه کلیه جوانب و جنبه های مختلف موضوع و تحقیق عمیق پیرامون کلیه آنها شرط حتمی یک کار تحقیقی است.

۴- اقتباس

اقتباس عبارتست از استفاده از مطالب یا مفاهیم دیگران بشیوه صحیح و معمول. اصولاً استفاده از مطالب دیگران در کار تحقیق نه تنها عیبی ندارد بلکه امری اجتنابناپذیر است. محقق جوینده حقایق است از هر کجا که باشد. اقتباس ممکن است به چند طریق انجام گیرد، نقل مستقیم^۱، برداشت مفهوم^۲ (یا ترجمه آزاد) خلاصه، و پرسى^۳.

الف - نقل مستقیم، در نقل مستقیم، کلمات نویسنده اصلی بدون هیچگونه دخل و تصرفی عیناً نقل میگردد. بدیهی است که در این نوع اقتباس کار محقق فقط رونوشت برداری است و در تهیه و بیان مطلب نقشی ندارد. در حالیکه محقق

باید با کوشش و دقت مفهوم دیگران را بزبان رساتر و ساده‌تر و شیواتر از آنچه تاکنون گفته شده در قالب جملات خود درآورد، زیرا طبق یک قاعده کلی انسان هر بار توجه و دقت مجدد روی عبارات بعمل آورد میتواند مفهوم را عبارتی کامل تر و رساتر بنویسد. بنابراین از نقل مستقیم کلمات دیگران باید حتی الامکان احتراز شود مگر اینکه ضرورت ایجاب نماید. موارد ضروری که ایجاب میکند عین کلمات دیگران در گزارش تحقیقی نقل گردد بشرح زیر است:

(۱) مقایله و مقایسه: وقتی منظور مقایسه و مقابله کلمات دویا چند نویسنده با یکدیگر باشد (مانند سوردیکه بخواهیم تعریف چند نویسنده را از یک موضوع واحد با هم مقایسه کنیم) اجباراً عین عبارات آنها نقل میگردد.

(۲) احتراز از سوء تعبیر: در بعضی موارد معسود، مانند وقتی که مطلب بسیار فنی و پیچیده است و عبارات نویسنده اصلی در شرح یک مفهوم خود بهترین عبارات ممکن برای بیان مفهوم باشد، اجباراً عبارات مزبور مستقیماً نقل میگردد زیرا هر دخل و تصرفی در آن عبارات ممکن است موجب ابهام و پیچیدگی مطلب گردد. (بدیهی است که در کلیه موارد نقل مستقیم، عبارات نقل شده باید داخل گیومه قرار گیرد).

ب - برداشت مفهوم: در برداشت مفهوم فقط مفهوم نویسنده اصلی اکتباس میشود نه قالب کلمات، در حالیکه در نقل مستقیم که شرح آن گذشت هم مفهوم و هم قالب کلمات از نویسنده اصلی بامانت گرفته میشود. در برداشت مفهوم محقق خود برای بیان مفهوم قالبی تازه میسازد و چنانچه مطالب محقق بزبانی غیر از زبان نویسنده اصلی نوشته شود بالطبع بهره کار محقق بیشتر خواهد بود زیرا هم مبادرت بترجمه نموده و هم بمسئولیت خود قالبی نو با انشاء و نظمی جدید برای بیسان مفهوم برگزیده است که مآلاً بقالب قبلی برتری دارد. مطابق این شیوه محقق بهیچوجه مترجم بمعنای اعم نبوده و کارش ابداع قابل قیاس با کار مترجم نیست. محقق قالب کلمات نویسنده اصلی را بهرزبانی که باشد، کنسار گذاشته و مفهوم

نویسنده مزبور را گرفته در قالب ساخته خودش قرار میدهد. درحالیکه مترجم قالب کلمات و جمله سازی نویسنده اصلی را حفظ کرده و فقط بجای واژه های بیگانه واژه های زبان خود را بکار میبرد. این ترجمه اخیر که بزبان انگلیسی آنرا Verbal Translation میگویند ترجمه ایست که امروز در برگرداندن اخبار و اسناد، کتابهای فنی و ریاضی و مدارک علمی بکار میرود. ولی محقق از این ترجمه استفاده نمیکند مگر وقتی با اقتضای ضرورت بخواهد نوشته های نویسنده اصلی را مستقیماً نقل کند (بشرحی که در تعریف نقل مستقیم گذشت).

برداشت مفهوم الزاماً منحصر با استفاده از منابع بزبان بیگانه نیست. یک محقق ایرانی اقتباس و استفاده از منابع فارسی را نیز ممکن است بصورت برداشت مفهوم انجام دهد. یعنی محقق مفهوم نویسنده اصلی که قصد اقتباس آنرا دارد دقیقاً از قالب کلمات اصلی خارج و بقالب کلمات ساخته خود میریزد.

محقق از طریق برداشت مفهوم و با روشن تر ساختن و رفع هرگونه ابهام و نارسائی در انشاء نویسنده اصلی، میتواند خدمت ارزنده ای انجام دهد.

با توضیحی که در بالا داده شد باین نتیجه میرسیم که اقتباس بشیوه برداشت مفهوم بهترین نوع اقتباس است.

ج - خلاصه و پرسی: اقتباس از مطالب دیگران ممکن است بصورت خلاصه کردن بعمل آید. باین نحو که محقق با مطالعه چند صفحه از کتاب یک مؤلف و با استماع سخنرانی یک ناطق یا گزارش نماینده مجلس خلاصه و چکیده ای تهیه میکند. محقق میتواند برحسب نیاز خود تا حد لازم مطالب اضافی و غیر مربوط را حذف کند ولی هرگونه انحراف از مفهوم اصلی و یا تحریف آن خلاف اصول اقتباس است.

علاوه بر تهیه خلاصه بشرحی که گذشت گاهی ضرورت دارد یک متن مفصل با مهارت و دقت خاصی و با حفظ کلیه مفهوم آن بیک متن مختصر تبدیل گردد. این عمل را پرسی میگویند. تهیه پرسی احتیاج بمهارت و ورزیدگی دارد. پرسی بیشتر

در تلخیص گزارش‌های مهم اداری معمول است.

۵ - اسناد

گزارشی که محقق تهیه میکند نه یک چکامه و قطعه ادبی است و نه داستانی جذاب. گزارش محقق نامه علمی است که در هیچ جزئی از آن چون و چرا و شک و شبهه جایی ندارد. هرچه گفته میشود متکی است بدلائل و هر ادعائی اقامه میگردد با مدرک و مأخذ اثبات میشود. بنابر این در سراسر گزارش بایستی اسناد و مدارک و منابع و مأخذی که گزارش با تکیه آنها تهیه گردیده قید گردد. ولی برای احتراز از قطع رشته کلام، این منابع و مأخذ در پاروئی ذکر میگردد. این عمل ذکر منابع و مأخذ در پاروئی را در کار تحقیق استناد یا Documentation میگویند.

ذکر منابع و مأخذ در پاروئی علاوه بر اینکه از نظر مستند نمودن گزارش تحقیقی ضرورت دارد بجهت دیگر نیز لازم است. شرط استفاده از منابع و تألیفات دیگران این است که بشیوه معمول مشخصات آن منابع و تألیفات در پاروئی قید شود در غیر اینصورت اسناد از آثار دیگران اقتباس نامیده نمیشود و حتی ممکن است محقق متهم بسرقت ادبی گردد. کلمات و عبارات دیگران مانند اموالشان بحدود آنها تعلق دارد و محقق فقط برسم امانت میتواند از آنها استفاده کند. رسم امانت ایجاب میکند که از نویسندگان کلمات و عبارات نقل شده در پاروئی یاد شود و بدین وسیله از آنان قدردانی بعمل آید.

۵ - احتیاط و دقت در استعمال کلمات

چنانچه در بالا اشاره شد کار تحقیق یک کار علمی و مستدل و دقیق است. برای گزارش دقیقی و علمی باید کلمات و واژه‌هایی بکار برد که دقیقاً مفهوم را برساند

۱ - Plagiarism

شیوه اسناد یا ذکر منابع در پاروئی بتفصیل در کتاب نویسنده تحت عنوان «روش تحقیق و نگارش رساله» آمده است. رجوع شود به کتاب مزبور.

و حتی الامکان از استعمال واژه‌ها و کلماتیکه مفهوم وسیع و غیر معین و غیر دقیق دارند بایستی احتراز گردد. در یک مقاله ادبی نویسنده بازادی کامل کلمات اغراق آمیز بکار میبرد. آسمان را بمزرعه سبز و روی یار را بماه توصیف مینماید. ولی در مقاله تحقیقی نه تنها به هیچ وجه نباید کلمات اغراق آمیز بکار رود بلکه کلماتی مانند «فوق العاده»، «بسیار زیاد» و «یابسیار ناچیز» و امثال آن نیز که معنی دقیق و معینی ندارد نباید استعمال شود مگر اینکه واقعاً در توصیف چیزی نتوان رقم و عدد دقیق تری را بیان کرد. بطور مثال این جمله که «بندرا یکس در کشور الف موقعیت استراتژی فوق العاده و استثنائی دارد» فقط در صورتی از محقق پذیرفته میشود که وی کلیه بنادر جهان را از نظر موقعیت استراتژی دقیقاً بررسی و با بندر ایکس مقایسه کرده و باین نتیجه رسیده باشد که بندر مزبور واقعاً استثنائی است. در غیر اینصورت کلمه «فوق العاده» «استثنائی» بدون مناسبت بکار رفته و چنین طرز بیانی در خورشان یک محقق واقعی نیست.

۶ - رهایی از قید احساسات .

بزرگترین آفت یک تحقیق علمی احساسات و عقاید شخصی محقق است که بطور ناخود آگاه ممکن است روی گزارش تحقیقی اثر بگذارد. محقق قبل از شروع کار تحقیقی باتکاء آگاهی خود تصویری از موضوع مورد تحقیق در ذهن خویش ساخته است و حتی بدون آنکه خود آگاه باشد بمدرک و منابعی بیشتر رقت نشان میدهد که تصویر مزبور را تأیید نماید و از سایر منابع که با تصریح ذهنی او مغایرت دارد احتراز میکند و باین ترتیب ندانسته یک گزارش غرض آلود و فاقد ارزش علمی و تحقیقی تهیه میکند. تحقیقی که در قید احساسات و عواطف محقق بوده و از او رنگ گرفته باشد روشنگر عواطف و افکار محقق است نه موضوع تحقیق. محقق باید در کمال روشن بینی و هوشیاری از اولین گام تحقیق رابطه عقاید شخصی، احساسات و عواطف خود را با موضوع تحقیق قطع نموده و در کمال بی نظری کلیه

نظرات و عقاید مخالف و موافق با عقیده شخصی خود را جمع آوری و مورد بهره‌برداری قرار دهد.

یادآوری این نکته در خاتمه این بحث ضروری است که بعضی از دانش‌پژوهان هنگام تحقیق در مسائل بین‌المللی گمان میکنند بهترین تحقیق و تفحص علمی را محققین بسیار ورزیده و پرسابقه از پیش انجام داده و کتابهای ارزنده‌ای در این باب نوشته‌اند و دیگر دلیلی برای تحقیق و تفحص آنان وجود ندارد. باید دانست که درباره کلیه مسائل بین‌المللی پژوهش‌های قبلی هر اندازه وسیع و ارزنده باشد، تحقیق جدید ما «آخرین کلام» پیرامون موضوع مربوطه بوده و در آن علاوه بر بهره‌برداری از تحقیقات قبلی، آخرین پیشرفت‌های علمی و یا رویدادهای تازه ملحوظ میگردد و اگر صحیح انجام شود بالطبع کاملتر و سودمندتر از تحقیقات قبلی خواهد بود. بنابراین تحقیقات قبلی پیرامون مسائل بین‌المللی هرگز ما را از تحقیقات جدیدتری بی‌نیاز نخواهد کرد.

بدین ترتیب و با رعایت شرایط یاد شده در این مقاله هر محقق میتواند در زمینه روابط بین‌الملل و مسائل جهانی گزارشی مستدل، منتج به نتایج، جامع، تازه، پرمغز، مستند، دقیق و بالاخره، واقع‌بینانه تهیه نموده و بدینوسیله گامی نودر جهت توسعه دانش و پیشرفت پژوهش بردارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
منابع

Barzun J., and Graff F., The Modern Researcher, New York Harcourt Inc. 1957.

Hook L., and Virginia M., The Research Paper, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc 1962.

Markman H. and Waddel L., 10 Steps in Writing The Research Paper, New York: Barron's Educational Series, Inc. 1965

Malcles L. N. Manuel De Bibliographie, Paris: Presses Universitaires de France, 1963.

Seeber, E, A Style Manual for Authors, Bloomington: Indiana University Press, 1965.

Turabian, K. L. A Manual for Writers, Chicago : The University Press 1967.

شوریه کوه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سالنامه

Baron, J. and G. K. The Modern Researcher, New York: Harcourt, Inc. 1957.
Hoof, L., and Virginia M. The Research Paper, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc. 1962.
Kantmann, H. and Walter J. 10 Steps to Writing the Research Paper, New York: Barnes & Noble Educational Series, Inc. 1965.